

BeeHive

השיח ברשתות החברתיות במזה"ת

עורכים: ד"ר הראל חורב, הדס סופר שבתאי

כרך 3, גיליון 10, נובמבר 2015

תוכן עניינים

- 1 "ערבים אוכלי לטאות וחגבים": גילויי הסתה וגזענות ברשתות החברתיות באיראן
- 3 הסתה וחרם: תנועת ה-BDS ברשתות הערביות
- 6 הרשת הטורקית כשופר של שנאה והסתה

דבר העורכים

הדסק לחקר רשתות חברתיות שמח להגיש לכם גיליון מיוחד של **ביהייב**, המוקדש כולו לסוגיות של הסתה ברשתות החברתיות: המאמר הפותח עוסק בגילויי הסתה וגזענות אנטי-ערביים ברשתות האיראניות; מאמר נוסף דן בפעילותם המקוונת של ארגונים אנטי-ישראליים המסיתים בערבית ובשפות נוספות נגד ישראל, ומאמר אחר בוחן את ההסתה הפוליטית הגואה ברשתות החברתיות הטורקיות.

קריאה מהנה!

"ערבים אוכלי לטאות וחגבים": גילויי הסתה וגזענות ברשתות החברתיות באיראן

ד"ר רוז צימט

ב-12 באפריל, 2015, פרסם היומון "אעתמאד" מאמר פרי-עטו של האינטלקטואל והעיתונאי הרפורמיסטי עבאס עבדי, תחת הכותרת: "אנו אוסרים על עלבונות לאומיים וגזעיים". במאמר הזהיר עבדי מפני התגברות ההסתה הגזענית נגד הערבים ברשתות החברתיות האיראניות העלולה, לדבריו, לסכן את ביטחונה ויציבותה של איראן. עבדי ציין כי חילוקי הדעות בין איראן לשכנותיה הערביות יצרו קרקע נוחה להפצת עלבונות גזעניים באמצעי התקשורת הבלתי-רשמיים, כגון: רשת "וייבר"¹ ובלוגים ברשת. עלבונות אלו מנוגדים לערכים האנושיים והאסלאמיים, הדגיש עבדי, ובמיוחד לנוכח העובדה שרבים מאזרחי איראן הם ערבים. עוד הוא הוסיף כי החברה האיראנית הייתה מאז ומעולם חברה הטרוגנית ולשמירה על כבוד הדדי בין אזרחיה יש חשיבות עליונה, וכי תקנות ממשלתיות אוסרות אומנם על הסתה גזענית, אך הדבר אינו מעוגן בחוק ויש, לפיכך, צורך בחקיקה שתאסור מפורשות פגיעה על רקע גזעני.²

דבריו של עבדי לא נכתבו בחלל ריק. בראשית אפריל 2015 עוררה פרשת הטרדתם המינית של שני עולי רגל איראנים צעירים בערב הסעודית סערת רוחות וגילויי גזענות כלפי ערבים ברשתות החברתיות באיראן. שני הצעירים, בני 14 ו-15, היו בדרכם חזרה לאיראן לאחר שעלו לרגל למקומות הקדושים בערב הסעודית. הם עוכבו, לטענתם, בשדה התעופה הבינלאומי בג'דה, הופרדו ממשפחותיהם והועברו לחדר נפרד בו ביצעו בהם שני שוטרים סעודים מעשים מגונים תוך כדי חיפוש גופני שערכו בהם. בעקבות הפרשה הופיעו ברשתות החברתיות תגובות זועמות של אזרחים איראנים, שלוו בגילויי גזענות כלפי הערבים. לצד ביקורת כלפי השלטונות הסעודים ודרישה להעניש את שני השוטרים בחומרה, כללו התגובות גם אמירות פוגעניות וגזעניות נגד הערבים ככלל, תוך שימוש בכינויי גנאי, כגון: "כלבים טמאים", "אוכלי לטאות וחגבים", "ערבים מלוכלכים" ו"ברברים". כמה גולשים טענו כי התקרית בשדה התעופה משקפת נכוחה את אופיים של הערבים ואת המנטליות שלהם.³

גילויי ההסתה והגזענות מצד האיראנים כלפי הערבים אינם רק תוצר של חילוקי דעות על בסיס פוליטי בין איראן לשכנותיה, שכן הם מונעים גם מתחושת עליונות אתנית ותרבותית. לאורך ההיסטוריה שימרה איראן את ייחודיותה התרבותית והאתנית; לאחר כיבושה על-ידי הערבים במאה השביעית לספירה נותרו תושביה איראנים ושימרו את שפתם, הגם שלאורך השנים הושפעה השפה הפרסית מאוד מהשפה הערבית. כיום, שאלת הזהות האיראנית, המתח בין מוקד ההזדהות הלאומי-איראני למוקד ההזדהות הדתי-אסלאמי והעוינות ההיסטורית בין הפרסים-איראנים לערבים מורגשים היטב בשיח הרשתות החברתיות, ובמיוחד בסוגיות בהן ניצבים איראנים וערבים משני צדי המתרס.

פרשת הטרדתם המינית של שני הצעירים האיראנים לא הייתה הפרשה היחידה שעוררה בשנים האחרונות גילויי הסתה וגזענות נגד הערבים ברשתות החברתיות באיראן. תגובות דומות נרשמו בעקבות התבטאויות מצד בכירים בעולם הערבי, שקראו תיגר על שלמותה הטריטוריאלית של איראן או על זהותה הלאומית-

תרבותית. דוגמה טובה לכך היא תגובתם הזועמת של גולשים איראניים לסרטון שהופץ בנובמבר 2010 ברשת היוטיוב ותיעד קטעים מנאומו של מזכ"ל חזבאללה, חסן נצראללה, שהתייחס לזהותה המוסלמית של איראן

משחק רשת הקורא להכות בערבים

וטען כי שורשיה ערבים ולא פרסים.⁴ אחד הבלוגרים כתב אז בתגובה, כי דברי נצראללה משקפים את המציאות שבה האומה האיראנית, התרבות האיראנית, הציוויליזציה האיראנית ומשאבי איראן שבויים בידי זרים.⁵ רשת הפייסבוק הוצפה אף היא בתגובות זועמות של גולשים איראנים והתבטאויות בגנותו של נצראללה באופן אישי ובגנות הערבים בכלל, מתובלות בתארי גנאי, כגון: "אוכלי חינם" ו"אוכלי לטאות".⁶ גם מותם של 464 עולי רגל איראנים באסון במנא שבערב הסעודית בספטמבר 2015⁷ עורר גילויי נאצה והסתה נגד ערבים ברשת, שכללו, בין היתר, הפצת משחקי רשת גזעניים הקוראים לפגוע בערבים.⁸

ההסתה נגד הערבים מציבה בפני שלטונות איראן שתי בעיות מרכזיות: ראשית, היא פוגעת במאמציה לשפר את הקשרים עם העולם הערבי, ושנית, היא עלולה לחזק מגמות בדלניות בקרב בני המיעוט הערבי באיראן, המונים כ-2% מכלל אוכלוסייתה. אשר על כן, על רקע התגברות ביטויי הגזענות ברשתות החברתיות יצאו בחודשים האחרונים כמה כלי תקשורת איראנים בקריאה להיאבק בתופעה. האתר השמרני "אלף" הזהיר מפני הפצת דעות אנטי-ערביות והדגיש כי האיראנים צריכים לזכור שנגזר עליהם לחיות לצד הערבים ולטפח קשרים טובים עם כל שכניהם, להימנע מסטיגמות ומדעות קדומות ולא להתייחס לכל הערבים כטיפשים, עצלנים, חובבי נשים וקיצוניים.⁹ דרשן תפילות יום השישי בעיר אספהאן, חוגית אל-אסלאם מוחמד-תקי רהבר, גינה אף הוא את גילויי השנאה כנגד ערבים והצהיר כי "פגיעה באחים הערבים מנוגדת למוסר, להלכה ולאסלאם".¹⁰

ברם, מידת השפעתם של ניסיונות אלה על גילויי השנאה והגזענות נגד הערבים ברשתות מוטלת בספק רב. משקעי העבר, הפערים התרבותיים העמוקים בין הערבים לפרסים וצירי מחלוקת אידיאולוגיים ופוליטיים מבטיחים כי הרשתות החברתיות תמשכנה לשמש קרקע נוחה וזמינה להסתה נגד ערבים, במיוחד בעתות מתיחות בין איראן למדינות ערב.

הסתה וחרם: תנועת ה-BDS ברשתות הערביות

ד"ר מיכאל ברק

בהיותן ערוץ תקשורת יעיל להעברת מסרים מהירים לקהלי יעד מגוונים, ובעיקר לצעירים מכל רחבי העולם, הפכו בשנים האחרונות הרשתות החברתיות לפלטפורמה מרכזית גם עבור ארגונים אנטי-ישראליים המסיתים בשפות שונות כנגד ישראל במטרה להחליש את מעמדה הבינלאומי. בארגונים הללו בולטת תנועת BDS (Boycott, Divestment and Sanctions) כשחקנית מרכזית המשכילה לנצל את הרשתות החברתיות ככלי לדה-לגיטימציה ודמוניזציה של ישראל בהסווגיה לעיתים גם מוטיבים אנטישמיים.

תנועת BDS הוקמה באופן רשמי ביולי 2005 ומהווה ארגון גג עבור למעלה מ-170 ארגונים פלסטיניים ופרו-פלסטיניים ברחבי העולם. היא מעודדת חרמות כלכליים, תרבותיים, פוליטיים ואקדמיים על ישראל, כמו גם משיכת השקעות זרות והטלת סנקציות, ומתנגדת לנורמליזציה עם ישראל בטענה שמדובר במדינת אפרטהייד המדכאת את הפלסטינים. שלושת דרישותיה העיקריות הן ביטול הכיבוש, החזרת הפליטים ומתן זכויות שוות לערביי ישראלים המנושלים מהן, כביכול.¹¹

בירדן, למשל, בולטת התנועה בניהול קמפיינים רשתיים נגד הסכמים כלכליים וביטויי נרמול-כלכלי אחרים בין שתי המדינות. כך לדוגמה הקמפיין הרשתי המתנהל מזה למעלה משנה נגד כוונת המשטר הירדני לייבא גז מישראל, תחת ההשטאגים: "הגז של האויב [הוא] כיבוש", "ירדן מחרמה", ו"העם שופט".¹² לדברי הארגון, במסגרת הסכם גז עתידי יועברו כספי אזרחיה של ירדן לכיסה של הישות הציונית וינצחו בכך בעקיפין את הכיבוש הישראלי. בקמפיין אחר, בשם "היכן המפעל", שהושק בספטמבר 2015, קראו פעילי התנועה להחרים בתי מסחר ישראליים המייצאים לירדן פירות וירקות (ראו תמונה).¹³ פעילים אחרים אף קראו לבטל את הסכם המים שנחתם בין שתי המדינות ומאפשר לישראל לעשות שימוש בבארות מים בעמק הערבה שבצד הירדני (האמת היא שירדן מקבלת מדי שנה קצבת מים נוספת על המגיע לה בהסכמים כמחווה ישראלית).¹⁴ ב-9 בנובמבר השיקו פעילי הארגון בירדן קמפיין נוסף, הפעם בשפה האנגלית, נגד הסכם שחתם האו"ם עם חברת

אבטחה ישראלית פרטית, בטענה שזו מפרה את החוקים הבינלאומיים בשל תמיכתה בכיבוש.¹⁵ בסרטון ווידאו בשפה הערבית שהועלה לדף הפייסבוק של הארגון נאמר: "מדוע חותם האו"ם הסכם עם חברת G4S, המספקת אמצעי אבטחה לבתי המעצר של הכיבוש, להתנחלויות ולגדר ההפרדה, כמו גם מאמנת את המשטרה הציונית?". במחאה על ההסכם קרא הארגון לקיים הפגנה מול משרדי האו"ם בירדן ב-29 בנובמבר 2015.¹⁶

הקמפיינים עצמם מתאפיינים בשפה ובדימויים חריפים מאוד שמועלים לרשת דרך סרטונים, סיסמאות ותמונות של מוצרים ישראלים שיש להחרים, בהצגת פעילותה של ישראל נגד טרור כפשעי מלחמה ובקריאות

לאזרחים לרדת אל הרחוב למחות נגד הנורמליזציה עם ישראל. כך לדוגמא, הצליחו פעילי ה-BDS בירדן להוציא ב-26 במאי 2015 מאות מפגינים אל רחובות עמאן, במחאה על כוונת הממשל הירדני לייבא גז מישראל. במקרה אחר קרא גולש סעודי למוסלמים לתמוך בפעילי שמאל אירופאיים להחרים את המשקה קוקה-קולה, בטענה שמדובר במוצר ציוני: "מי ששותה קוקה קולה כאילו שותה את דמם של הפלסטינים".¹⁷

באפריל 2015 החלה התנועה לפעול גם במצרים. לדברי פעיליה, מאמצייהם מתרכזים בקמפינים להחרמת כל מגע עם ישראל, ובמקביל הם פועלים לשיפור תדמיתם של הפלסטינים בראי הציבור המצרי. זאת, במטרה ליצור בסיס סולידאריות בין שני העמים – המצרי והפלסטיני – על רקע גילויי העוינות בתקשורת המצרית, במיוחד כלפי תנועת חמאס המוצגת כגורם טרור הפוגע בביטחון מצרים. הצלחה אחת שבה התגאה סניף BDS במצרים, היא פעילותו להגברת המתיחות בין חברת הסולר אורנג' העולמית לישראל, שהגיעה כזכור לשיאה בהתבטאותו של מנכ"ל אורנג' העולמית כי בכוונתו להוציא את פעילות החברה מישראל.¹⁸

בזירה הפלסטינית בולטים גם כן מספר ארגוני BDS המרכזים מאמצים בקידום חרם כלכלי ואקדמאי על ישראל. "קמפיין הסטודנטים הפלסטינים לחרם אקדמאי על ישראל" ברצועת עזה מפרסם תדיר בדף הפייסבוק שלו פוסטים בערבית ובאנגלית המדגישים את חשיבות החלשתה של ישראל באמצעות חרמות ויוזם כנסים בנושא. כך לדוגמא, הוא השיק בסוף אוקטובר 2015 קמפיין רשתי שקרא לסטודנטים ולצעירים ברחבי העולם להביע תמיכה ב"מחאה העממית" של הפלסטינים (הידועה כ"אינתיפאדת הסכינים") נגד ה"אפרטהייד הישראלי" והתוקפנות שמגלה ישראל נגד הפלסטינים, באמצעות הפגנות וקידום השיח בנושא ברשתות החברתיות.¹⁹ ארגון BDS פלסטיני נוסף בשם "הועדה הלאומית להחרמת ישראל" מוביל קמפיין בגנות ההסכם הביטחוני המתגבש בין ישראל למדינות המפרץ, למכירת מערכת ההגנה כיפת ברזל על רקע האיום האיראני. לדברי הארגון, כל נורמליזציה עם ישראל פסולה ובפרט שיתופי פעולה ביטחוניים.²⁰

החלטתה של נציבות האיחוד האירופי בבריסל לסמן מוצרים מתוצרת ההתנחלויות ורמת הגולן ב-11 בנובמבר 2015 ליבתה מחדש את השיח הרשתי בעניין החרמות נגד ישראל. קריקטוריסט ירדני בשם עמאד חג'אגי ציין

קריקטורה שאייר חג'אגי. בכתובית העליונה: האיחוד האירופאי מחליט לשים מדבקות לציון מוצרי התנחלויות ישראליות; בכתובית התחתונה: יש לייבא מדבקה זו לכמה ממדינות ערב

לשבח את אירופה על המהלך, והביע תקווה כי מדינות ערב תלכנה בעקבותיה.²¹ בית הספר היסודי אל-כרמל בבית לחם העלה לפייסבוק סרטון המתעד תלמידה מדקלמת שיר בשבח החרמתם של המוצרים הישראליים.²² תנועת חמאס שיבחה גם כן את ההחלטה, וקראה לאיחוד האירופי להרחיב את החרם לכלל המוצרים הישראליים.²³ ברוח זו ציינו גולשים פלסטיניים אחרים כי חרמות כלכליים מפחידים מאוד את ישראל (מעניין לציין כי תפישה זו מלווה את השיח הפלסטיני כמעט מאז ראשית הסכסוך) ומסבים לה נזק

כלכלי רב, ולפיכך יש להמשיך ולפעול בערוץ זה. בשולי השיח, אף העלו מספר גולשים תיאוריית קונספירציה לפיה מאחורי אירועי הטרור האחרונים בפריז עומד המוסד הישראלי, אשר יזם אותם בתגובה להחלטת האיחוד האירופאי להטיל חרם על סחורות מההתנחלויות.²⁴

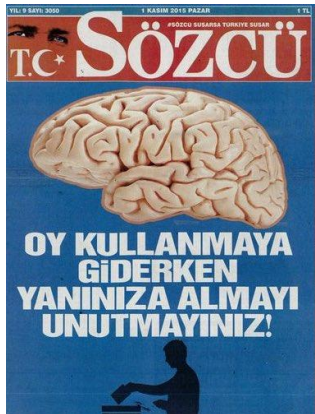
הרשתות החברתיות מהוות, אם כן, זירת הסברה חשובה במאבק על התודעה הבינלאומית בכלל והערבית בפרט, ומשמשים ככלי חשוב בקידום אג'נדה אנטי-ישראלית ובגיוס תומכים חדשים. בהעדר גורם מפקח ומרסן, מופצים המסרים במהירות וביעילות, וזולגים מהמרחב הווירטואלי לשטח. ארגוני ה-BDS מהווים חלק בולט בהסתה זו וניכר שהינם במגמת התרחבות הודות לפעילות הרשתית. אשר על כן, אל לה לישראל להפחית מחשיבותה של ההסתה המקוונת כחזית מרכזית וחשובה במאבק על התודעה הבינלאומית.

הרשת הטורקית כשופר של שנאה והסתה

חי איתן כהן ינרוג'ק

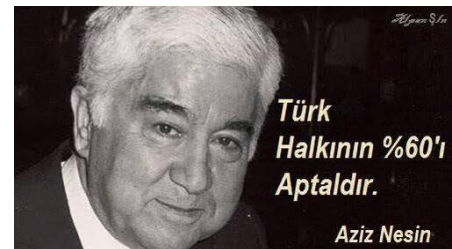
לאחר שישה חודשים של חוסר יציבות שלטונית, ב-1 בנובמבר 2015 החזיר העם הטורקי לשלטון את מפלגת האם של הנשיא ארדואן – מפלגת הצדק והפיתוח (AKP), אשר כיום מכהן בראשה ראש הממשלה דאוטאולו. כפי שהעידו התגובות ברשתות החברתיות, הניצחון המוחץ של ה-AKP, אשר הקנה לה רוב בפרלמנט, התקבל בהפתעה אף בקרב ציבור בוחריה, ומנגד הורגש היטב מפח הנפש של מפלגות האופוזיציה המובסות.

ניתן למנות מספר סיבות לשיבת הבוחרים לחיקה של מפלגת השלטון, ובהן כישלון הניסיון להרכיב גוש חוסם נגד ה-AKP בעקבות הבחירות הקודמות, היעדר יציבות כלכלית ושורת הפיגועים שזעזעו את המדינה בחודשים האחרונים. לצד אלו, מוערך כי גם גילויי ההתנשאות של תומכי האופוזיציה כלפי ציבור הבוחרים של ה-AKP

שימשו זרו להתחזקותה המחודשת, בדרכה לשלטון חד-מפלגתי. למעשה, בשבועות שקדמו לבחירות הוצפו הרשתות החברתיות בתמונות המציגות את בוחריו ה-AKP כעדר חסר דעת. דוגמה טובה לכך היא תמונה שמקורה בעמוד השער של העיתון הכמאליסטי המובהק, "סוזג'ו", הידוע בביקורתו החריפה כלפי הממשלה. התמונה הציגה הדמיה של מוח ואזהרה לבוחרים לבל ישכחו "להביא את השכל להצבעה". תמונות כגון זו, שזכו לתגובות נלהבות בקרב תומכי האופוזיציה, השיגו את האפקט ההפוך אצל מתלבטי ה-AKP וחיזקו את דעתם לתמוך במפלגת השלטון, ולו לשם הענשת האופוזיציה המתנשאת.

גם לאחר פרסום תוצאות הבחירות, אז התברר כי ה-AKP הצליחה לזנק מ-258 מנדטים ל-317 (משמע, 49.48% מכלל הקולות), לא חדלו מתנגדי הממשל מסגנונם המעליב. כך לדוגמה הופצה אמירתו המפורסמת של איש הרוח הטורקי המנוח, עזיז נסין, שטען כי "60% מן העם הטורקי הם מפגרים" (בתמונה). תמונתו של נסין ושמו הפכו וויראליים תוך זמן קצר בטוויטר ובפייסבוק.²⁵ בתגובה כינו תומכי

הממשל את האזרחים שלא הצביעו עבור ה-AKP "מפגרים", וציינו בסיפוק כי חלה ירידה במספר "המפגרים" בהשוואה לבחירות קודמות.²⁶

המתיחות ברשת הגיעה לשיא חדש ב-10 בנובמבר, יום השנה למותו של מייסד הרפובליקה, מוסטפא כמאל אתאטורק. כמו בכל שנה, כמאליסטים רבים ואזרחים אשר ביקשו לכבד את זכרו פרסמו ברשתות תמונות שונות של המנהיג לצד דברי הנצחה. כצפוי, מחווה זו גררה גילויי עוינות בקרב חלקים מהציבור. ערוץ הטלוויזיה של העיתון האסאלמיסטי "יני אקיט", הידוע בעמדותיו האנטי-כמאליסטיות (כמו גם אנטישמיות), שידר תכנית שבה בירך הקריין על מותו של אתאטורק ותיאר אותו כ"סוף [עידן] הסבל" (בתמונה). בראי

הכמאליסטים חצו דברים אלו את כל הגבולות; בתגובה הם הפיצו ברשתות את הסיסמה "קללה עליך, אקיט", וכמה אזרחים אף הגישו תביעות משפטיות כנגד העיתון בגין חילול זכרו של אתאטורק (ע"פ חוק מ-1951).²⁷

בקרב מתנגדי הנצחתו של מוסטפא כמאל, הביעו חלק מהגולשים תרעומת על השימוש בכינוי "אתאטורק", שמשמעותו "אבי הטורקים". גולשים אלו, שעמדתם נתמכת הלכה למעשה על ידי הנשיא ארדואן, טוענים כי מוסטפא כמאל היה אמנם מנהיג ומפקד הראוי לכבוד וייקר, אך העוסמנים הם אבות האומה ולא כמאל, מייסד הרפובליקה. ככל שהתמיד הנשיא ארדואן בהימנעותו מציון הכינוי "אתאטורק", כך גבר העיסוק הרשתי בעניין זה, ובעוד שהכמאליסטים הפיצו את תמונת "אתאטורק" ברשת בצירוף הסיסמה "לולא היית לא היינו" (בחלק השמאלי של התמונה), השיבו מתנגדיהם בהחלפת דמותו של "אתאטורק" באות הערבית "וי" המסמלת את הנביא מוחמד (חלקה האמצעי של התמונה), ובכרזה המתריסה: "יכולנו גם לולא היית".

ההתנגחות המילולית בין שני הגושים שברה שיא ברשתות, בעקבות השימוש הציני שעשו מתנגדי הכמאליסטים בכרזה של חברת הקונדומים הטורקית O.K בהוסיפם לה את הכיתוב: "לו היינו, לא היית" (בתמונה).²⁸

חילופי העלבונות לא חדלו גם כאשר זעזע ארגון המדינה האסלאמית את העולם כולו בליל ה-13 בנובמבר, במתקפת הטרור הרצחנית בפריס. מצד אחד, גולשים טורקים רבים שינו את תמונת הפרופיל שלהם לדגל צרפת והביעו הזדהות עם העם הצרפתי. גינויים וקללות נגד המדינה האסלאמית הציפו גם כן את הרשתות הטורקיות.²⁹ מצד שני, הושמעה גם לא מעט ביקורת כלפי מנהיגי המערב, שהואשמו בדו-פרצופיות היות ורק כאשר מותקף סמל מערבי כפריס או ניו יורק מתעררר העולם מתרדמתו ומתחיל לפעול נגד הטרור.³⁰ לביקורת זו הצטרפו התבטאויות חריפות הרבה יותר ברשתות החברתיות, אשר דימו את מגדל אייפל לאייקון מיני החודר לבוגדים אשר לא הביעו עצב אחרי הפיגוע באנקרה (ב-10 באוקטובר 2015) אך עתה מתאבלים הם עם הצרפתים.³¹ בה בעת, נרשמו ברשתות גם גילויי תמיכה ב"מדינה האסלאמית", אשר כללו התבטאויות שבעות רצון מכמות ההרוגים והבעת תקווה כי גם בשנת 2016 יחזרו אנשי המדינה האסלאמית לרחובות פריס, על מנת להרוג "מחבלים נוצרים" נוספים. גולשים אלו נטלו גם הם חלק במעגלי ההסתה הרשתיים, וקיללו בבוז את הגולשים הטורקים אשר הביעו הזדהות עם הצרפתים.³²

לבסוף, מגילויי ההסתה לא נעלמה גם הזווית היהודית. בקריקטורה שהופצה לאחר מתקפת הטרור בפריס תואר בנק רוטשילד כחזיר שממנו יונקים "המדינה האסלאמית", בוקו חראם, אל-קאעדה וארגוני ביון מערביים גדולים, כאשר שמה של המדינה האסלאמית חוסה תחת שמו של המוסד הישראלי (בתמונה).³³

לסיכום, הרשתות החברתיות הטורקיות מספקות כיום במה לשיח אליים ומתלהם, השוחט פרות קדושות ופוגע בכל חלקי האוכלוסייה. אפילו המתקפה בפריס, שברחבי העולם נתפסה במונחים של מלחמת ציוויליזציות ומלחמה של "כוחות הטוב בכוחות הרוע", לא גישרה על הקוטביות החדה האצורה בחברה הטורקית. השנאה וההסתה הפכו, אפוא, לכדור שלג המתדרדר במדרון התלול של הרשתות וימים יגידו עד לאן יגיעו ממדיהן.

- ¹ מדובר ברשת חברתית המאפשרת, בין היתר, העברת מסרים מידיים והקמת צ'אטים קבוצתיים.
- ² עבאס עבדי, "אנו אוסרים על עלבונות לאומיים וגזעיים", *אעתמאד*, 12 באפריל, 2015.
- ³ ראו, למשל:
- <https://www.facebook.com/Taghato.net/photos/a.367159596688202.80081.277518702318959/850199648384192/?type=1> ;
- <https://www.facebook.com/radio.farda/posts/10153234001298841> ;
- <https://www.facebook.com/radio.farda/posts/10153228810693841> ;
- <https://www.facebook.com/radio.farda/posts/10153225889648841> ;
- <https://www.facebook.com/bbcpersian/posts/10153008685442713> ;
- ⁴ "נאומו השנוי במחלוקת של מזכ"ל חזבאללה בנוגע לציויליזציה האיראנית", *BBC בפרסית*, 8 בנובמבר 2010.
- ⁵ <https://greenmanifesto.wordpress.com/2010/11/07/%D8%AD%D8%B3%D9%86-%D9%86%D8%B5%D8%B1%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%87-%D8%A8%D8%A7-%D8%AA%D9%85%D8%A7%D9%85-%D8%A8%D9%89%E2%80%8C%D8%B4%D8%B9%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%B4-%D9%81%D9%87%D9%85%D9%8A%D8%AF-%D9%83> ;
- ⁶ ראו, למשל: https://www.facebook.com/note.php?note_id=447544827986&id=83359068840 ;
- https://www.facebook.com/note.php?note_id=462745579089&id=95040933929 ;
- ⁷ אודות האסון וחילופי ההאשמות בין סעודיה ואיראן, ראו: נחום שילה, "אסון החג' במנא – הרשתות החברתיות הסעודיות בשירות 'המשחק הגדול' נגד איראן", *ביהייב*, כרך 3, גיליון 8-9 (ספטמבר-אוקטובר, 2015), עמ' 4-6.
- ⁸ "הפצת משחק גזעני נגד הערבים בכמה אתרים איראנים", *נזר ניזו*, 4 בספטמבר, 2015.
- ⁹ "ביקורת על שנאת הערבים הנפוצה", *אלף*, 15 באוקטובר, 2015.
- ¹⁰ "דרשן יום השישי באספהאן: דבריי סולפו, פגיעה באחים הערבים מנוגדת למוסר ולאסלאם", *עשר-י איראן*, 15 באפריל, 2015.
- ¹¹ ליתר הרחבה אודות תנועת ה-BDS: *Radical Roots, Extremist Ends*, Jerusalem Center for Public Affairs, 2015. Dan Diker, "Unmasking BDS <http://jcpa.org/pdf/Unmasking.pdf>
- ¹² #غاز_العدو_احتلال ; #الاردن_تقاطع ; #الشعب_يحاكم
- ¹³ #ابن_المنشأ ; ראו סרטון פארודי בנושא שהפיקו פעילי התנועה בשם "שיח של בטאטה ומצב בטאטה: החרם את המוצרים הציונים": <https://www.youtube.com/watch?v=YoD9IGXPcf4&feature=youtu.be> ;
- ¹⁴ #الاردن_تقاطع
- ¹⁵ #UNDropG4S ; <https://www.facebook.com/BDSJO> ; באוגוסט 2015 ציינה תנועת ה-BDS בירדן שנה להקמתה והשיקה סרטון המסכם את פעילותה נגד ישראל: <https://www.youtube.com/watch?v=IrFGMA6VrEE> ;
- ¹⁶ 20.11.15. <https://www.facebook.com/BDSJO/videos/o.8644404013678101/1737300799831786> ;
- ¹⁷ 2.10.15. <https://twitter.com/make19541954/status/649974629575036928> ;
- ¹⁸ #مصر_تقاطع ; #BDEgypt
- ¹⁹ #SolidarityWaveBDS ; <https://www.facebook.com/PSCABI/> ;
- http://www.odsg.org/co/index.php?option=com_content&view=article&id=3277%3Aurgent-call-from-gaza-students-and-youth-join-the-wave-of-resistance-this-weekend&catid=42%3Aabds&Itemid=1 ;
- ²⁰ 21.10.15. <http://www.nbprs.ps/news.php?action=show&id=23211> ;
- ²¹ ראו גם ארגון BDS פלסטיני נוסף בשם "הקמפיין הפלסטיני לחרם אקדמאי ותרבותי על ישראל": <http://www.pacbi.org> ;
- ²² <https://twitter.com/EmadHajaj/status/664704905505042432> ;
- ²³ <https://www.facebook.com/424119854271692/videos/vb.424119854271692/1242045059145830> ;
- ²⁴ <https://twitter.com/hamasinfo/status/664697426805178368> ;
- ²⁵ <https://www.facebook.com/moh.abuallan?fref=nf> ;
- ²⁶ <https://twitter.com/HudaSSD/status/665561725660495872> ;
- ²⁷ Aziz Nesin
- ²⁸ #AKzaferimizHayırlıOLSUN #HaydiBismillah #1KasımSecimi
- ²⁹ #AkiteLanet
- ³⁰ #OlmasaydınOlmazdık, #10 Kasım, Okey
- ³¹ #ParisteKatliamVar #terörülaneliyoruz, Neden Fransa #Paris
- ³² #FransayaFransızım
- ³³ Eyfel Kulesi
- "Dünya Paris Saldırılarının Şokunu Yaşarken Saldırıya Sevinen ve Kutlayanlar", *Onedio*, November 14, 2015 [Accessed: November 15, 2015] <http://onedio.com/haber/paris-saldirilarina-sevinen-kutlayanlar-624233> ;
- #Paris "Neden Fransa" "Saldırıları İŞİD"